

הערות "לתולדות ביהכ"נ על קברו של שמואל הנביא"

מאת ש. ח. קוק

שוחט מחליט במאמרו הנ"ל, כי "הידיעה הראשונה על דבר עלית היהודים לקבר לשם תפילה היא בת אמצע המאה הט"ו"⁽¹⁾. ואין הדבר מדויק, כי כבר בראשית המאה הי"א, נמצא זכר לבית הכנסת של שמואל הנביא, אלא שאז היה מוחזק בידי הקראים. על ס"ת אחת מאוסף אב"ן רש"ף (No. 9) רשום כי הוקדשה "לקהל רמלה בני מקרא ביום שני לשבוע ראשון לראש חדשים שנת ד"א תשע"ג לבריאה היא ת"ז לקרן זעירה", היינו בשנת 1013. ושם כתוב, כי המקדיש מצא את הס"ת ב"בית הכנסת של שמואל הנביא ע"ה אשר ביד אחינו בני מקרא"⁽²⁾. אמת כי לרשימה מאוסף אב"ן רש"ף, יש להתיחס בזהירות, אבל לענין זה יש קצת סמוכין, כי בתקופת הגאונים היה מרכז קראי ברמה, גבעה והסביבה, כאשר בררתי במאמרי "מרכז קראי בלתי ידוע"⁽³⁾. ואשר לתעודה מכת"י הספריה הלאומית בירושלים, שפרסם ד. ילין⁽⁴⁾ ושבה מסופר איך גזלו הישמעאלים את המקום בעלילות רשע, ואיך פנו היהודים לעזרת אחיהם שבגולה וכתבו "כתב להעמיד ביד קהל עדת ישראל ציון שמואל הרמתי ע"ה", יש להעיר, כי ילין בסמכו על הרשימה שבראש המכתב ועל כמה דברים שנאמרו בתוך המכתב, חשב שהיהודים "מצאו להם הדרך להשיב את המקום להם", והמטרה של כתיבת המכתב ושליחת שליח מיוחד היתה "השגת האמצאים לחזק את בדק הבית הזה"; ולכן מצא לנכון להעתיק רק הקטעים המטפלים בענין זה, והשמיט כמה קטעים ופסקאות שחשבו לטפלים והעמיד במקומם נקודות לסימן של השמטה. אך יש בדפוס העתקה יותר שלמה מתעודה הנ"ל, שנתפרסמה ע"י הרב י. מ. טולידאנו עוד לפני שפרסם ילין את העתקתו⁽⁵⁾. ואם נשים לבנו להעתקת טולידאנו, ביחוד לקטעים שהשמיט ילין, נוכל לבוא לידי מסקנות אחרות. אין כל ראייה לכך שהיהודים הצליחו להשיב את המקום לעצמם, ומטרת שליחתו של השליח לא היתה בדק הבית ברמה, אלא חזוק מצב הישיבות ולומדי-התורה שבירושלים, כי בזמן שציון קבר שמואל הנביא היה בידי היהודים היו מוציאים חלק הגון מהכנסות הקבר לתמיכת הישיבות בירושלים, ואחרי שנגזל המקום נתמעטו ההכנסות ומצבם של לומדי-התורה בירושלים היה רע מאד.

(1) ידיעות ו', ע' 82. (2) השה פוזננסקי, ירושלים י', ע' 115. (3) גנוי קדם ד', ע' 107.

(4) "ירושלים" לזכר לונץ ע' צ"ה = כתבים נבחרים, ע' 35. (5) הדביר, ג', קובץ י' - י"ב (ירושלים תרפ"א), ע' ל'.

הרושם הכללי הוא, כי ענין קבר שמואל הנביא (שבוודאי לא בדה אותו הכותב מלבד) שמש כאן אמצעי כדי לעורר דעת הקהל שבחול לטובת הישיבות בירושלים. והם כותבים מפורש: „ לחזוק לומדי התורה אשר בירושלים באמצעות קיום במקום הזה“.

גם העתקת טולידאנו אינה שלמה לגמרי, ורצוי שתעודה זו תתפרסם מחדש בשלימותה כמו שהיא בכת"י.

כדאי להזכיר שד. וינריב⁶) מטיל ספק בדבר אם בכלל אפשר להשתמש בקובץ שממנו הועתקה התעודה הנ"ל כבמקור היסטורי. לדעתו, לא נשלחו המכתבים, אלא הם דוגמאות כדי להתלמד לפיהן.

מכל מקום בענין שלנו, אין לפקפק בעיקר העובדה.

ברשימת ספרות א"י של Thomsen⁷) נרשם מאמרו של Savignac על *Neby Samouil* ברבעון (1912) RB IX, ע' 267/79, והוא כולל: תולדות המקום, המציאות בעת חידוש בנין המסגד, תכנית וציורים, המטפלים בענין זה. כדאי לשים לב למאמר זה⁸).

(6) ציון שנה ב', ע' 203. (7) *Die Palästina Literatur* III, S. 148.

(8) [וע' כעת בכרך החדש של *Pal. Lit.* V (1938) על פי המפתחות עמ' 932c *Nebi Samouil*]

לְחִית

מאת משה זיידל

לחדוש היפה שחדש מר י. אהרונז ב"ידיעות" ו', ע' 98-99, כי ער (מואב) שבמקרא ותרגומו ל חית שבאונקלוס ויונתן בעצם הוראתו אינו אלא פֶּרְס הנזכר בין העופות הטורפים בויק"י י"א, י"ג ובדבר' י"ד, י"ב, הנני רוצה להוסיף שהשם ל חית בהוראת עוף טורף נמצא— לדעתי— גם בתהל' ע"ד, י"ט: אל תתן ל חית נפש תורך חית ענייך אל תשכח לנצח. במקרא הזה נתקשו המפרשים והמתרגמים. צורת ל חית כנפרד, = לחיה, אינה רגילה, ולכן אומר ראב"ע: "לחית, פתח כי הוא סמוך והנסמך אליו (= הסומך) חסר כמו שפעת אני רואה והטעם חית השדה". השבעים קראו— כנראה מאותו הטעם— לחיות בל"ר; ומשום שקשה היה להם מפני מה בחר בציור של תור, שהיא עוף, כטרף לחיות לכן קראו תורך במקום תורך, כלומר אל תתן לחיות נפש תורך, את הנפש המודה לך. המבקרים (ראה קיטל) מציעים לקרא להוות או לשחת במקום לחית. אך לפי האמור נופלים כל הקשיים והתמונה היא מלאה ושלמה. המשורר מבקש: אל תתן ל לחית, העוף הטורף, את נפש תורך! (לחית בפתח כמו דוכיפת).

לְחִית=לְחִית. חסרון אות השמוש ביחוד כשהיא סמוכה לאות דומה לה אינו בלתי-רגיל. השווה לחסרון ב' השמוש מ"ב כ"ט: רק חטאי ירבעם... לא סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר בית-אל ואשר ב-דן = בבית-אל. ולחסרון ל' השמוש השווה: מקור חיים שכל בעליו— (משלי ט"ו, כ"ב) = לבעליו (כן הבינו הע', הסורי וא"ע). וכן הוש' י"ב, י"ב: בגלגל שורים זבחו = לשורים.

ועל פי דברינו ברור שאין מקום להצעה שהציעו לקרא בחלק השני של הפסוק: חית יונך (= יונתך) אל תשכח לנצח— כדי להקבילו לתורך שבחלק הראשון, כי אין שני חלקי הפסוק צריכים להיות שווים. לגבי פרס נאמר תור, אבל אצל הקב"ה נאמר ענייך. ויעיד עליו גם פסוק אחר: חיתך ישבו בה תכין לעני בטובתך אלהים (תהל' ס"ח, י"א).